

دانشگاه علامه طباطبائی

دانشکده ادبیات فارسی و زبان های خارجی

نشانه شناسی داستان های عاشقانه

با نظر به سه داستان ویس و رامین، خسرو و شیرین و لیلی و مجنون

نگارش: سمانه عباسی

استاد راهنما: دکتر احمد تمیم داری

استاد مشاور: دکتر غلامرضا مستعلی پارسا

پایان نامه برای اخذ درجه کارشناسی ارشد

در رشته زبان و ادبیات فارسی

فرم گردآوری اطلاعات پایان نامه ها
کتابخانه مرکزی دانشگاه علامه طباطبائی

<p>عنوان: نشانه شناسی داستان های عاشقانه با نظر به سه داستان ویس و رامین، خسرو و شیرین و لیلی و مجنون</p>
<p>نویسنده / محقق: سمانه عباسی</p>
<p>استاد راهنما: دکتر احمد تمیم داری   استاد مشاور: دکتر غلامرضا مستعلی پارسا</p>
<p>کتابنامه: دارد   واژه نامه: دارد</p>
<p>نوع پایان نامه: ☐ بنیادی ☐ توسعه ای ☐ کاربردی</p>
<p>مقطع تحصیلی: کارشناسی ارشد   سال تحصیلی: ۸۷</p>
<p>محل تحصیل: تهران   نام دانشگاه: علامه طباطبائی   دانشکده: مرکز آموزش های نیمه حضوری و تخصصی آزاد</p>
<p>تعداد صفحات: ۲۴۱</p>
<p>کلیدواژه ها به زبان فارسی: نشانه شناسی، داستان، ویس و رامین، خسرو و شیرین، لیلی و مجنون</p>
<p>کلیدواژه ها به زبان انگلیسی : semiotics.story.wis and ramin.khusraw and shirin.laila and madjnun</p>

چکیده

الف. موضوع و طرح مسئله (اهمیت موضوع و هدف):

دانش نشانه‌شناسی در برخورد با متون ادبی به دنبال کشف ژرف ساخت‌هایی است که در زیر جنبه‌های به ظاهر متفاوت قرار دارند. بنابراین داستان‌های گوناگون، توجه بسیاری از نشانه‌شناسان را برای یافتن ساختارهای روشن و منسجم جلب کرده است. در این پژوهش سعی شده است تا از منظر نشانه‌شناسی نظام نشانه‌ای داستان‌های عاشقانه برای یافتن الگویی فراگیر مورد بررسی قرار گیرد.

ب. مبانی نظری شامل موروری مختصر از منابع، چارچوب نظری، پرسش‌ها و نظریه‌ها:

در این پایان‌نامه پس از مروری بر مفاهیم اصلی ساختارگرایی و دیدگاه‌های نشانه‌شناسان و ساختارگرایان و همچنین دستاوردهای نشانه‌شناسان، به نظام نشانه‌ای سه داستان ویس و رامین، خسرو و شیرین و لیلی و مجنون پرداخته شده است.

پ. روش تحقیق شامل تعریف مفاهیم، روش تحقیق، جامعه مورد تحقیق، نمونه‌گیری و روش‌های

نمونه‌گیری، ابزار اندازه‌گیری، نحوه اجرای آن، شیوه گردآوری و تجزیه و تحلیل داده‌ها:

روش تحقیق توصیفی - تحلیلی و قلمرو تحقیق سه داستان ویس و رامین، خسرو و شیرین و لیلی و مجنون است که بر اساس مفاهیم اصلی نشانه‌شناسی همچون لانگ و پارول، دیدگاه در زمانی و همزمانی و روابط همنشینی و جانشینی مورد بررسی قرار گرفته است.

ت. یافته‌های تحقیق:

در این پژوهش نشان داده‌ایم که در سه داستان عاشقانه ۲۴ نشانه با توجه به امکان جایگزینی آنها به جای هم وجود دارند که در محورهای همنشینی مشخصی در کنار هم قرار گرفته‌اند.

ث. نتیجه‌گیری و پیشنهادات:

با توجه به محدودیت‌های حوزه روایت‌شناسی بهتر است بر اساس مفاهیم نشانه‌شناسی به کشف الگویی برای انواع داستان‌ها پرداخت تا از این طریق علاوه بر امکان بررسی دیگر واحدهای تکمیلی و انواع روایت در داستان زمینه برای نقد داستان‌ها بر اساس دیدگاه در زمانی نیز فراهم شود.

صحت اطلاعات مندرج در این فرم براساس محتوای پایان‌نامه و ضوابط مندرج در فرم را گواهی می‌نمایم.

نام استاد راهنما: دکتر احمد تمیم داری

سمت علمی: دانشیار

نام دانشکده: آزاد تخصصی

امضاء:

تقدیم به پدر و مادرم

که در هجوم سایه ها و سیاهی ها

با حضور پرفروغ خود

همواره در مسیرم نور می بارند

دیباچه

نشانه‌شناسی به عنوان روشی منطقی و علمی با انتشار کتاب دورهٔ زبان‌شناسی عمومی فردینان دو سوسور، زبان‌شناس سوئیسی، پیشرفت کرد. سوسور که خود شکل‌گیری علمی را پیش‌بینی کرده بود که آن را semiology نامید با انتشار این کتاب بنیادهای اولیهٔ نشانه‌شناسی را پایه‌ریزی کرد. در حالی که سوسور نشانه‌شناسی را دانشی می‌دانست که «به بررسی نقش نشانه‌ها در زندگی جامعه می‌پردازد»، چارلز سندرس پیرس، فیلسوف آمریکایی، همزمان با او، نشانه‌شناسی را semiotics یا «نظریهٔ صوری نشانه‌ها» نامید که با منطق ارتباط نزدیکی دارد. این دو سنت اصلی نشانه‌شناسی، پس از سوسور و پیرس، در طول قرن بیستم ادامه پیدا کرد و نشانه‌شناسان بسیاری همچون اکو، کریستوا، بارت، موریس، آگون و ... از دستاوردهای هر دو شاخه در تحلیل‌های خود بهره بردند. از آنجا که نشانه‌شناسی همچون ساختارگرایی، که به دنبال کشف قوانین کلی‌حاکم بر ساختارهاست، بیش از هر چیز بر اساس زبان‌شناسی شکل گرفته است، می‌توان یکی از شاخه‌های نشانه‌شناسی را روایت‌شناسی دانست که مدل اساسی آن نحو یا قوانین ساختمان جمله است. بر این اساس هدف روایت‌شناسان در بررسی داستان کشف ساختاری منسجم و واحد در همهٔ داستان‌ها و حکایت‌های جهان است، به گونه‌ای که بتواند طرح هر داستان را نشان دهد. اما تأکید بیش از حد روایت‌شناسان بر انطباق روایت با زبان محدودیت‌هایی را در بررسی‌های آنها به وجود آورده است که از آن جمله می‌توان به توجه نکردن به دیگر واحدهای تکمیلی داستان همچون وضعیت اولیه و نهایی و موقعیت‌های مختلف به عنوان نشانه‌های اصلی داستان و همچنین تأکید بر نظم روایت فقط بر اساس توالی خطی یا زمانی اشاره کرد که منجر به ارائهٔ محور هم‌نشینی واحدی می‌گردد و قابلیت‌های دیگر نشانه‌ها را در داستان نادیده می‌گیرد.

با توجه به چنین محدودیت‌هایی در پژوهش حاضر سعی شده است تا بر اساس مفاهیم اصلی نشانه‌شناسی به بررسی نظام نشانه‌ای داستان‌های عاشقانه پرداخته می‌شود. در این بررسی با اعتقاد به قواعد و قراردادهای از پیش موجود در چنین داستان‌هایی با توجه به دیدگاه هم‌زمانی در سه داستان ویس و رامین، خسرو و شیرین و لیلی و مجنون، نخست نشانه‌ها به نحو تجربی و با نوعی اختیار با توجه به روابط جانشینی مشخص شده‌اند. این نشانه‌ها عبارت‌اند از: وضعیت اولیه، عاشق و معشوق، آشنایی، عشق، موانع ارتباط: رقیب و ممنوعیت‌های شرعی و اجتماعی، واسطه، وصال، هجران، ملاقات پنهانی، نصیحت، محبوس شدن، فرار، سرگشتگی، فریب، جادو، بی‌وفایی، پیام‌رسان، اظهار نیاز، ناز کردن،

رنجاندن، پشیمان شدن، نیايش، ازدواج و مرگ . سپس با توجه به طرح داستان به تعیین محورهای همنشینی ای پرداخته شده است که نشانه ها بر اساس آنها ترتیب یافته اند . از آنجا که برخلاف بسیاری از تحلیل های ساختاری داستان (همچون روایت شناسی) بیش از یک محور همنشینی در نظر گرفته شده است، امکان بررسی چنین الگویی در داستان های عاشقانه دیگر و حذف و اضافه کردن نشانه های دیگر نیز وجود دارد و در نتیجه زمینه برای مطالعات در زمانی، یعنی پی بردن به علت حضور یا غیاب این نشانه ها در داستان های دیگر، نیز فراهم می شود.

پایان نامه در پنج فصل تدوین شده است . فصل نخست پیش گفتار است . در فصل دوم به مبانی و ملاحظات نظری و شرح اصول کلی نشانه شناسی، به ویژه آرای بنیانگذاران آن، سوسور و پیرس، پرداخته شده است. فصل سوم به پیشینه مطالعات نشانه شناسان در زمینه ادبیات اختصاص داده شده است و فصل چهارم خلاصه ای از بررسی های روایت شناسان ساختارگرا از داستان مطرح شده است . در فصل پنجم نیز، نشانه شناسی داستان های عاشقانه با توجه به سه داستان ویس و رامین، خسرو و شیرین و لیلی و معجون ارائه شده است.

در پایان وظیفه دارم که از استاد بزرگوارم جناب دکتر احمد تمیم داری که برای به انجام رساندن این پایان نامه با همت، صبر و پشتیبانی خود قدم به قدم مرا راهنمایی کرده اند و همچنین از جناب دکتر مستعلی پارسا مشاور گرامی این پایان نامه نهایت سپاسگذاری را داشته باشم.

فهرست مطالب

فصل يك: پيش گفتار

- ۱ - ۱ مقدمه ۲
- ۲ - ۱ بیان مسئله ۲
- ۳ - ۱ هدف و اهمیت تحقیق ۳
- ۴ - ۱ پرسش تحقیق ۴
- ۵ - ۱ قلمرو تحقیق ۴
- ۶ - ۱ روش و اهمیت تحقیق ۴

فصل دو: مبانی و ملاحظات نظری

- ۱ - ۲ مقدمه ۶
- ۲ - ۲ صورت و ماده ۶
- ۳ - ۲ دال و مدلول ۸
- ۴ - ۲ دلالت ۹
- ۵ - ۲ مصداق ۱۰
- ۶ - ۲ رابطه ۱۱
- ۷ - ۲ ارزش ۱۲
- ۸ - ۲ تقابل ۱۳
- ۹ - ۲ زبان و گفتار ۱۴
- ۱۰ - ۲ دیدگاه در زمانی و همزمانی ۱۶

۱۷	..... ۱۱-۲ محور همنشینی و محور متداعی
۱۹	..... ۱۲-۲ تقابل های دوتایی
۲۰	..... ۱۳-۲ نشان داری
۲۲	..... ۱۴-۲ نشانه
۲۴	..... ۱۴-۲ ۱- نشانه از دیدگاه سوسور
۲۶	..... ۱۴-۲ ۱-۱- نشانه زبانی
۲۹	..... ۱۴-۲ ۲- نشانه از دیدگاه پیرس
۳۴	..... ۱۴-۲ ۱-۲- نشانگی نامحدود
۳۵	..... ۱۵-۲ رمزگان

فصل سه: پیشینه مطالعات نشانه شناختی ادبیات

۴۰	..... ۱-۳ مقدمه
۴۱	..... ۲-۳ ساختارگرایی
۴۴	..... ۳-۳ دانش نشانه شناسی
۴۷	..... ۴-۳ نشانه شناسی و ادبیات
۴۸	..... ۵-۳ رومن یا کوبسن
۵۴	..... ۶-۳ راجر فالر
۵۶	..... ۷-۳ یوری لوتمان
۵۸	..... ۸-۳ اُمبرتو اکو
۶۰	..... ۹-۳ میخائیل باختین

۶۱	..... ۱۰-۳ ژلیا کریستوا
۶۳	..... ۱۱-۳ پسا ساختار گرابی
۶۴	..... ۱۲-۳ ژاک دریدا
۶۸	..... ۱۳-۳ پل دومان
۶۹	..... ۱۴-۳ رولان بارت، ساختوگرا و پسا ساختارگرا

فصل چهار: پیشینه تجزیه و تحلیل های ساختاری داستان

۷۶	..... ۱-۴ مقدمه
۷۷	..... ۲-۴ روایت شناسی
۷۹	..... ۳-۴ ولادیمیر پراپ
۸۵	..... ۴-۴ کلود لوی استروس
۸۹	..... ۵-۴ آلژیرداس ژولین گرماس
۹۲	..... ۶-۴ کلود برمون
۹۴	..... ۷-۴ تزوتان تودوروف
۹۸	..... ۸-۴ ژرار ژنت

فصل پنج: نشانه شناسی داستان های عاشقانه

۱۰۳	..... ۱-۵ مقدمه
۱۰۹	..... ۲-۵ خلاصه داستان ویس و رامین
۱۱۱	..... ۳-۵ خلاصه داستان خسرو و شیرین
۱۱۳	..... ۴-۵ خلاصه داستان لیلی و مجنون

- ۵-۵-۵ نشانه های داستان های عاشقانه بر اساس محور جانشینی ۱۱۵
- ۵-۵-۱ وضعیت اولیه ۱۱۵
- ۵-۵-۱-۱ ویس و رامین ۱۱۶
- ۵-۵-۱-۲ خسرو و شیرین ۱۱۶
- ۵-۵-۱-۳ لیلی و مجنون ۱۱۷
- ۵-۵-۲ عاشق و معشوق ۱۱۸
- ۵-۵-۲-۱ ویس و رامین ۱۱۸
- ۵-۵-۲-۲ خسرو و شیرین ۱۱۹
- ۵-۵-۲-۳ لیلی و مجنون ۱۲۰
- ۵-۵-۳ آشنایی ۱۲۱
- ۵-۵-۳-۱ ویس و رامین ۱۲۱
- ۵-۵-۳-۲ خسرو و شیرین ۱۲۱
- ۵-۵-۳-۳ لیلی و مجنون ۱۲۲
- ۵-۵-۴ عشق ۱۲۲
- ۵-۵-۴-۱ ویس و رامین ۱۲۳
- ۵-۵-۴-۲ خسرو و شیرین ۱۲۳
- ۵-۵-۴-۳ لیلی و مجنون ۱۲۶
- ۵-۵-۵ موانع ارتباط: رقیب و ممنوعیت های شرعی و اجتماعی ۱۲۹
- ۵-۵-۵-۱ ویس و رامین ۱۳۰

- ۱۳۲ ..... ۲-۵-۵-۵ خسرو و شیرین
- ۱۳۷ ..... ۳-۵-۵-۵ لیلی و مجنون
- ۱۴۲ ..... ۶-۵-۵-۵ واسطه
- ۱۴۲ ..... ۱-۶-۵-۵ ویس و رامین
- ۱۴۴ ..... ۲-۶-۵-۵ خسرو و شیرین
- ۱۴۷ ..... ۳-۶-۵-۵ لیلی و مجنون
- ۱۴۹ ..... ۷-۵-۵-۵ وصال
- ۱۵۰ ..... ۱-۷-۵-۵ ویس و رامین
- ۱۵۳ ..... ۲-۷-۵-۵ خسرو و شیرین
- ۱۵۵ ..... ۳-۷-۵-۵ لیلی و مجنون
- ۱۵۷ ..... ۸-۵-۵-۵ هجران
- ۱۵۷ ..... ۱-۸-۵-۵ ویس و رامین
- ۱۶۰ ..... ۲-۸-۵-۵ خسرو و شیرین
- ۱۶۵ ..... ۳-۸-۵-۵ لیلی و مجنون
- ۱۶۹ ..... ۹-۵-۵-۵ ملاقات پنهانی
- ۱۶۹ ..... ۱-۹-۵-۵ ویس و رامین
- ۱۷۰ ..... ۲-۹-۵-۵ لیلی و مجنون
- ۱۷۱ ..... ۱۰-۵-۵-۵ نصیحت
- ۱۷۱ ..... ۱-۱۰-۵-۵ ویس و رامین

- ۱۷۳ ..... ۱۰-۵-۵ خسرو و شیرین
- ۱۷۴ ..... ۱۰-۵-۵ ۳ لیلی و مجنون
- ۱۷۸ ..... ۱۱-۵-۵ ۱۱ محبوس شدن
- ۱۷۹ ..... ۱۱-۵-۵ ۱ ویس و رامین
- ۱۷۹ ..... ۱۱-۵-۵ ۲ لیلی و مجنون
- ۱۸۰ ..... ۱۲-۵-۵ ۱۲ فرار
- ۱۸۰ ..... ۱۲-۵-۵ ۱ ویس و رامین
- ۱۸۱ ..... ۱۲-۵-۵ ۲ خسرو و شیرین
- ۱۸۲ ..... ۱۲-۵-۵ ۳ لیلی و مجنون
- ۱۸۲ ..... ۱۳-۵-۵ ۱۳ سرگشتگی
- ۱۸۲ ..... ۱۳-۵-۵ ۱ ویس و رامین
- ۱۸۳ ..... ۱۳-۵-۵ ۲ لیلی و مجنون
- ۱۸۴ ..... ۱۴-۵-۵ ۱۴ فریب
- ۱۸۵ ..... ۱۴-۵-۵ ۱ ویس و رامین
- ۱۸۶ ..... ۱۴-۵-۵ ۲ خسرو و شیرین
- ۱۸۸ ..... ۱۴-۵-۵ ۳ لیلی و مجنون
- ۱۸۸ ..... ۱۵-۵-۵ ۱۵ جادو
- ۱۸۹ ..... ۱۵-۵-۵ ۱ ویس و رامین
- ۱۹۰ ..... ۱۵-۵-۵ ۲ خسرو و شیرین

- ۱۹۱ ..... ۱۶-۵-۵ بی وفایی
- ۱۹۲ ..... ۱۶-۵-۵ ۱ ویس و رامین
- ۱۹۳ ..... ۱۶-۵-۵ ۲ خسرو و شیرین
- ۱۹۴ ..... ۱۶-۵-۵ ۳ لیلی و مجنون
- ۱۹۶ ..... ۱۷-۵-۵ ۱۷ پیام رسان
- ۱۹۶ ..... ۱۷-۵-۵ ۱ ویس و رامین
- ۱۹۸ ..... ۱۷-۵-۵ ۲ خسرو و شیرین
- ۱۹۸ ..... ۱۷-۵-۵ ۳ لیلی و مجنون
- ۲۰۱ ..... ۱۸-۵-۵ ۱۸ اظهار نیاز
- ۲۰۱ ..... ۱۸-۵-۵ ۱ ویس و رامین
- ۲۰۴ ..... ۱۸-۵-۵ ۲ خسرو و شیرین
- ۲۰۷ ..... ۱۹-۵-۵ ۱۹ ناز کردن
- ۲۰۷ ..... ۱۹-۵-۵ ۱ ویس و رامین
- ۲۰۸ ..... ۱۹-۵-۵ ۲ خسرو و شیرین
- ۲۱۱ ..... ۲۰-۵-۵ ۲۰ رنجاندن
- ۲۱۲ ..... ۲۰-۵-۵ ۱ ویس و رامین
- ۲۱۴ ..... ۲۰-۵-۵ ۲ خسرو و شیرین
- ۲۱۵ ..... ۲۱-۵-۵ ۲۱ پشیمان شدن
- ۲۱۵ ..... ۲۱-۵-۵ ۱ ویس و رامین

۲۱۷	..... ۲-۲۱-۵-۵ خسرو و شیرین
۲۱۸	..... ۲۲-۵-۵ نیایش
۲۱۸	..... ۱-۲۲-۵-۵ خسرو و شیرین
۲۱۸	..... ۲-۲۲-۵-۵ لیلی و مجنون
۲۱۹	..... ۲۳-۵-۵ ازدواج
۲۲۰	..... ۱-۲۳-۵-۵ ویس و رامین
۲۲۰	..... ۲-۲۳-۵-۵ خسرو و شیرین
۲۲۰	..... ۲۴-۵-۵ مرگ
۲۲۱	..... ۱-۲۴-۵-۵ ویس و رامین
۲۲۱	..... ۲-۲۴-۵-۵ خسرو و شیرین
۲۲۲	..... ۳-۲۴-۵-۵ لیلی و مجنون
۲۲۴	..... ۶-۵-۵ نشانه های داستان های عاشقانه در م حورهای همنشینی
۲۲۶	..... کتابنامه
۲۳۰	..... واژه نامه انگلیسی به فارسی
۲۳۶	..... واژه نامه فارسی به انگلیسی

فهرست شکل ها

- شکل ۲- ۱. دال و مدلول ۸
- شکل ۲- ۲. رابطه ۱۱
- شکل ۳- ۱. الگوی ارتباط گفتاری ۵۱
- شکل ۳- ۲. کارکردهای زبانی ۵۳
- شکل ۳- ۴. کارکرد نشانه در نظام نشانه شناختی اسطوره ۷۰
- شکل ۴- ۱. مربع نشانه شناختی ۸۹
- شکل ۴- ۲. پی رفت بسیط ۹۳
- شکل ۵- ۱. نشانه های داستان های عاشقانه در محورهای همنشینی ۲۲۴
- جدول ۲- ۱. رابطه میان نشانه، دلالت و تفسیر ۳۰

فصل یک

پیش گفتار

۱-۱ مقدمه

در این فصل که با عنوان پیشگفتار به شرح موضوع و چگونگی به انجام رساندن این پایان نامه اختصاص داده شده است، به ترتیب به بیان مسئله، هدف و اهمیت تحقیق، پرسش تحقیق، قلمرو تحقیق و مراحل و روش تحقیق پرداخته می شود تا از این طریق خلاصه ای از پژوهش حاضر، که در پنج فصل تدوین شده است، ارائه گردد.

۱-۲ بیان مسئله

ادیات دارای این ویژگی ذاتی است که می توان آن را به کمک دانش های گوناگون نقد و تحلیل کرد . نشانه شناسی یکی از این دانش هاست که به دنبال دست یافتن به رابطه دال و مدلول و کشف پیوند میان آنچه نویسنده آفریده و آنچه مخاطب یا خواننده درمی یابد است . به عبارت دیگر بر آن است تا نشان دهد نشانه ها از چه چیز پدید می آیند و قوانین حاکم بر آنها چیست . ساختارگرایی نیز که همچون نشانه شناسی در چارچوب زبان شناسی مطرح شده است، یا به دنبال کشف نظام های جهانی و لذا بی زمان است و یا به بررسی تغییر و تحول نظام ه ادر مقاطعی خاص می پردازد . بنابراین هر دو متعلق به یک حوزه نظری واحدند که در برخورد با متن در پی رسیدن به ژرف ساخت های درونی اند که معنا را ممکن می کند . بنابراین از آنجا که نشانه شناسی به دنبال پاسخ دادن به این پرسش است که معناها چگونه ساخته می شوند و واقعیت چگونه بازنمایی می شود، نظام نشانه ای داستان ها بسیار مورد توجه نشانه شناسان و به ویژه روایت شناسان بوده است که برای دست یافتن به الگویی که قابل تعمیم به همه حکایت ها باشد داستان های مختلفی را مورد بررسی قرار داده اند . نگارنده نیز کوشیده است تا بر اساس

مفاهیم اصلی نشانه‌شناسی به بررسی نظام نشانه‌ای داستان‌های عاشقانه با توجه به سه داستان ویس و رامین، خسرو و شیرین و لیلی و مجنون پردازد و الگویی جامع و پویا از داستان‌های عاشقانه ارائه دهد.

۱-۳ هدف و اهمیت تحقیق

وسوسه کشف الگویی که بتوان بر اساس آن حکایت‌های گوناگون را مورد بررسی قرار داد موجب شده است که عرصه روایت همواره عرصه‌ای بسیار عالی برای بررسی‌های ساختارگرایان و نشانه‌شناسان باشد. می‌توان گفت چنین بررسی‌هایی به طور جدی از کاری که ولادیمیر پراپ با توجه به حکایت‌های پریان انجام داد شروع شده است. پراپ بر اساس صد قصه پریان به الگویی که شامل ۳۱ خویشکاری و هفت شخصیت بود دست یافت. پس از او لوی استروس، گرماس، برمون، تودوروف و بسیاری دیگر از روایت‌شناسان با توجه به تحلیل‌های پراپ از روایت به رفع نقایص این الگو و جامع‌تر کردن آن پرداختند. اما در اکثر این تحلیل‌ها، برای نشان دادن تکرار پذیری یک الگو نظام‌های نشانه‌ای داستان‌هایی با مضامین متفاوت نادیده گرفته شده و همه آنها در قالب الگویی واحد و به اصطلاح جهانی ارائه شده است که با توجه به دیدگاه در زمانی و الویت دادن اکثر نشانه‌شناسان معاصر به روند تاریخی و به قول یاکوبسن هم‌زمانی پویا چنین نظام‌هایی یا به حدی بسته‌اند که قابلیت انطباق با داستان‌هایی را که در زمان‌های مختلف و به شیوه‌های مختلف نوشته شده‌اند ندارند (همچون الگوی پراپ که نمی‌توان آن را در داستان‌های معاصر به کار برد) و یا به حدی کلی و اختیاری‌اند که به راحتی می‌توان هر داستانی را با هر مضمونی، بدون در نظر گرفتن تفاوت‌ها، در آن گنجانند (همچون الگوی برمون که در توصیف آثار داستانی به گونه‌ای سودمند عمل نمی‌کند). در این پژوهش با توجه به محدودیت‌های حوزه روایت‌شناسی سعی شده است تا بر اساس مفاهیم بنیادی نشانه‌شناسی به بررسی نظام نشانه‌ای داستان‌های عاشقانه پرداخته شود، به گونه‌ای که علاوه بر قابلیت انطباق با هر داستان عاشقانه‌ای، بر اساس دیدگاه در زمانی امکان حذف و یا اضافه شدن نشانه‌های دیگری نیز وجود داشته باشد. چنین نظامی می‌تواند با توجه به حضور یا غیاب نشانه‌ها زمینه را برای نقد داستان‌های عاشقانه در دوره‌های مختلف فراهم کند.

۱-۴ پرسش تحقیق

با توجه به اینکه دغدغه اکثر ساختار گرایان و نشانه شناسان در برخورد با داستان رسیدن به الگویی است که بتواند در داستان های مختلف قابل تعمیم باشد، محور تلاش در این پژوهش پاسخ دادن به این پرسش است که آیا می توان با توجه به مفاهیم اصلی نشانه شناسی، همچون لانگ و پارول، دیدگاه در زمانی و همزمانی، روابط همنشینی و جانیشینی و... به الگویی همه جانبه و پویا برای داستان هایی با مضامین عاشقانه پی برد، به گونه ای که بتوان دیگر داستان های عاشقانه را نیز در قالب آن مورد بررسی قرار داد.

۱-۵ قلمرو تحقیق

نشانه شناسی قابلیت این را دارد که در داستان های مختلف به منظور کشف الگویی واحد به کار گرفته شود، زیرا نشانه شناسی با اصول کلی ای سروکار دارد که زمینه ساز ساختار عام هر نوع نظام نشانه ای است. بر این اساس در بررسی داستان ها به آن قوانین کلی ای توجه می شود که به صورت ناخود آگاه از سوی نویسنده به کار برده می شود و معنا را ممکن می کند؛ قوانینی که نه به عینی بازمی گردد و نه توصیف ذهن فردی است، بلکه حیات مستقل خود را دارد. در پژوهش حاضر سعی شده است تا مفاهیم و اصول کلی ساختار گرایان و نشانه شناسی و همچنین نحوه کاربست آنها در سه داستان عاشقانه ویس و رامین، خسرو و شیرین و لیلی و مجنون برای دست یافتن به الگویی واحد بیان شود.

۱-۶ مراحل و روش تحقیق

در این پژوهش پس از شرح اصول و مفاهیم کلی نشانه شناسی در فصل دوم، به آرای نشانه شناسان در زمینه ادبیات در فصل سوم پرداخته می شود و در فصل چهارم بررسی های روایت شناسان ساختار گرا از داستان ارائه می گردد. در فصل پنجم نیز به نظام داستان های عاشقانه در سه داستان ویس و رامین، خسرو و شیرین و لیلی و مجنون پرداخته می شود، به این صورت که با اعتقاد به قواعد و قراردادهای از پیش موجود و مستقل (لانگ) در سه داستان عاشقانه به عنوان نمونه های کهن و ابتدایی روایت های عاشقانه (دیدگاه همزمانی) نخست نشانه ها با توجه به امکان جایگزینی آنها به جای هم (روابط جانیشینی) و سپس چگونگی قرار گرفتن آنها در کنار هم (روابط همنشینی) بررسی می شوند و به این ترتیب نظام نشانه ای حاکم بر این سه داستان مشخص می گردد.

فصل دو

مبانی و ملاحظات نظری